

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi polji. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrť leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrť leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

V Ljubljani v sredo 28. decembra 1870.

Gospodarske stvari.

Nekoliko besedi o sadjereji.

Spisal Lovro Mencinger Golski.

O malo prijaznih dnevih čmerne zime marljivi kmet, obžalovaje slabe pridelke preteklega zapoznelega leta in poln skrbi za ohranjenje svoje družinice, dela si že nove upe za prihodnje leto. Rad ozira se po svojih potih na novo ozimino, ki mu bode ravno eno leto prepozno — ako bode — dozorela, — rad po svojih senožetih, na katerih si v upanji že sedaj dela lepe kopicе suhe mrve za bolj bogato živinico, kakor si jo bode mogel prerediti tekočo zimo, — rad ogleduje po vrtu visoka drevesa, ktera je obiral preteklo jesen otožno-vesel, — vesel, da so mu obrodila, tužnega srca pa, ker ne more nikakor pozabiti, da ta pridelek izpod milega neba mu bode mogel nadomestovati to, kar mu je mati zemlja odrekla drugod, ter se v občutljivej potrebi nekako tihoma priporoča, da bi revežu tudi prihodnje leto napolnila veselje in hram; — rad si barva že o belem božiču pod zgodnjim zelenim vencem mlada lica sv. Jurija.

Da samo o sadjereji nekoliko spregovorim, rad opomnim, da je naše sadno drevje letos brstja bogato, in da to obeta cvetočo spomlad in bogato prihodnjo jesen, ako nam bode nebo milo skozi leto. To je za kmeta toliko bolj veselo, ker večina njegovih dreves rodi le na drugo ali celó tretje leto in le redko ktero prav bogato. Kjer sadna drevesa ne dajejo več kot hladne sence poleti, ondi se jeseni in zime otroci premalo veselé, in previdna mati se že o bogatem sadnem letu ob svojih časih drži čmerno, kakor indiška tica „nib“, ki vsa otožna čepí v gnjezdu o lepem vremenu.

Vsak posestnik gotovo želi, da bi mu sadno drevje rodilo vsako leto in rodilo bogato. To se dá tudi doseči, ako se vsajeno in rastoče, ali že doraslo drevó ne prepusti le samej delavnosti matere narave. Sadjereja ima svojo umetnost kakor vsaka druga veda, ki nas uči pospeševati, povzdigovati, množiti in boljšati dohodke za blagostanje naše.

Glej, kako napredujejo vednosti o naravoslovstvu, — tako, da je že sama modrost nekterim zašumela čez ušesa, — rokodelstvo napreduje po mnogovrstnem mašinstvu; napreduje naj tudi po vsej deželi našej poljedelstvo, živinoreja, gozdarija, v primernih krajih vinoreja, napreduje naj tudi po vsej našej deželi sadjereja po postavnej primernej delavnosti, ktere nas uče mnogotere skušnje. Ta oddelek umnega kmetovanja bi visoko povzdignil kupčijstvo naše, kteremu se odpira z novimi železnicami nova dōba.

Akoravno ni lepšega pridelka, kakor ga imamo od sadjereje, — akoravno nobeno delo tako malo truda

ne tirja, in nam ga tako bogato ne plača, akoravno je vse opravilo kratkočasno in ljubeznjivo, tako, da — „qui semel gustaverit“ — kdor se poprime sadjereje, je nikdar več ne popusti, da! celó sivoglavega starčeka sadjerejsko veselje mladí, vendar je ljubezni do te ljubeznjive in častitljive delavnosti po deželi našej sploh še premalo. Celó možje, ki se štejejo med izobražene in so tudi v družih rečéh, so v tej reči tako enostranski — naj naravnost rečem — zabiti, da ravno temu, kar bi imeli po svojem stališču vestno, previdno in nesebično pospeševati in voditi v blagor družim, z močjo in mogočnostjo svojo pot zapirajo. — „Horribile dictu!“ — Kar morda ena glava sezida, druga za njo, ako ne podira, pa zanemarja. — „Horribile dictu!“ — Da se je dobro začelo, a potem zanemarilo, to je veliko slabeje, kakor da ne bi se bilo nič začelo, kajti skrčena, nelična, zanikerna goščav hoče le vsem sadjerejstvu nasproti zabavljivo spričevati, da časi za sadjerejo so že pretekli! A umetnost pri sadjereji ni končana še sè sajenjem in žlahnjenjem, — tretja pogoja, brez ktere je sadilec in cepec le pokora lepih divjakov, je: umna izreja požlahnjenega drevesa. Le-ta doseže razun prekrasne lepote tudi zanesljivo vsakoletno bogato rodovitost.

Namen moj ne more biti enak onemu, kdor spisuje celo sadjerejsko knjigo, toraj o prvem in drugem delu popolnoma molčim, ter le rečem: umno sadite, umetno žlahnite. O umetnem gojenji pa zopet za danes povzdigujem le nauk, kteri bode vsaj deloma času posebno primeren, ko mraz nekoliko odneha.

Kako se čedijo in poškodovanja po mrčesu zavarujejo sadna drevesa, to so drage nam „Novice“ pred kratkim prinesle dober poduk, čegar spolnovanje rast in rodovitost povzdiguje in ohranjuje na visoka leta. Idite in delajte po nauku „Novic“!

Znano je tudi bralcem naših „Novic“, kako se povzdiguje rodovitost po prirezovanji, in ta način posestnikom živo priporoča slavni naš sadjerejec gosp. dr. Orel, ktereга v tej reči gotovo posnemajo vsi poznejši sadjerejci. Poprimimo se stanovitno tega načina tudi mi! — Omeniti in tukaj priporočati hočem le

I. priščipovalni način slavnega sadjerejca Hooibrenk-a, ki uči o zgodnej bogatej rodovitosti še mladih sadnih dreves to-le, kar se opravlja skozi leto:

„Ako hočeš, da ti bode mlado drevje kmalu in potem vsako leto bogato rodilo, pošcipaj mu spomladi vse nove lesne mladike, prej ko so olesenele, toraj ko so še rahlo mehke in krhke, do 6 očes nazaj; iz ostalih gornjih 2 očesec ti bodo hitro pognale nove lesne mladike, zdolnja 4 očesca pa bodo nastavila cvetne popke. Ko nove lesne mladike zopet odrastejo toliko, kakor poprej, ponovi poprejšnje delo

in dosegel bodeš ravno to, kakor pri prvem priščipovanju. Ponovi to delo trikrat v letu vselej ob času, ko nove lesne mladike dosti odrastejo, in imel bodeš mlado čvrsto vkoreninjeno, lepo listnato in rodovitno drevo. — Priščipovanje in prirezovanje je eno in isto delo.

Poskusi to delo skozi leto na mladih drevesih, ki ti po tvojej volji predolgo nočejo roditi, in rekel boš: res je tako! Sploh se priporoča to delo le pri mladih drevesih na vrtilih, ker pri njih zahtevamo zgodnjo rodovitost, a ne velikosti, toraj: primerno veliko lepega, dobrega sadja na malem drevju.

Navadno zahtevanje pri posestnikih, ki imajo več svetá, in zunaj vrtov pa ostane vendar-le, da drevo visoko odraste, močno deblo naredi in se tako vsestransko samo varuje poškodovanja po živini. Močna drevesa naj nam rodé bogato vsako leto.

Da rodovitost povzdiguje omenjeno prirezovanje, katero se mora začeti pri mladem drevesu in se ponavljati vsako leto, dokler sam les dela, jasno je kot beli dan. Prirezovanje poganja sok v korenine, ki se kakor z napadom širijo pod zemljo. Mogočno vkoreninjeno drevó mnogo živeža dobiva iz zemlje, toraj dela tudi močnejše mladike in močnejše bogateje perje ali listje; po bogatem perji drevo dobiva toliko več živeža iz zraka, toraj iz zemlje in zraka prirezovan drevo dobiva mnogo in obilo hrane, — mora biti čvrsto, močno in rodovitno. Mlada drevesa, ktera sam hočeš izrediti, po imenovanem načinu prirezuj, in bodo ti rodovitna, da bode veselje!

V pojasnjenje naj omenim mlado hruško, katero sem našel že požlahnjeno, a divjala je navkviško kot vinska trta, toraj sem jo moral po dvakrat na leto prirezovati in sedaj je popolnoma pokorna in že drugo leto rodovitna, pa še čisto mlada.

II. Kako je ravnati s starimi odraslimi drevesi,

ki v mladosti morda niso vživala posebnih milosti umetne gojitve, da bodo bolj rodovitna?

Odgovor na to bode času primeren, ker dotično delo se opravlja od pozne jeseni do zgodnje pomladi; imenujmo naj ga: izrezovalni način*) ali izrezovanje, katero namenjam posebno priporočevati.

Pri starejih drevesih se pomnoži rodovitost z izrezovanjem nekterih vejic po kroni, kajti skušnja učí: 1. da drevo poganja veliko nerodovitnih mladik z mogočnim listjem in močnim lesom, ako mu prirežemo ali prižagamo velike veje; 2. ako pa male vejice in mladike prirezujemo, drevo bogato nastavi cvetnih popkov po starejih vejah. Po tej skušnji nam kaže narava neprezrljivi nauk: ako hočeš, da ti odraslo drevje bogato nastavi cvetnih popkov in bogato obrodi, izreži med krono vse male lesne mladike (se vé da tudi vse vodene po kroni in deblu).

Opiraje se na potrebo prirezovalnega, izrezovalnega in pri mladih drevesih priščipovalnega načina pri sadjereji, moramo trditi, kar je sprevidno: 1) da drevesu ne dela škode, kdor reže cepiče iz žlahnega drevesa, kajti s tem si drevo še le boljša; 2) da žužek rilček (Rühlkäfer), ki striže še rahle mladike, v ktere polaga zalego svojega zaroda, samo s tem še ne škoduje drevesu, ker le to opravlja, kar gospodar sam morda zanemarja, akoravno teh lepih živalic ne moremo zagovarjati pri čisto mladih, še le cepljenih drevesih, pri katerih želimo imeti do kresa lepo močno mladiko, ki divjakovo rano zalije, in ne moremo rilčeka nikakor zagovarjati, če pride tudi v zlatej obleki v tretjej svojej

spremembi kot ličinek, ki učinja drevju po vrtilih in gozdih necenljivo škodo.

Želeti bi bilo, da bi sledilo iz imenovane porabe 3) tudi to, da bi vsi posestniki sadnega drevja se poprijeli prirezovanja, izrezovanja, in po okoliščinah tudi priščipovanja, ter se vsi veselili cveteče spomladi, bogate jeseni prihodnjega novega leta in vseh prihodnjih let, ki jih doživí naš čvrsti narod.

Želeti bi bilo slednjič in čez vse še to, da zaradi sedanjih časov, v katerih je vsestransko napredovanje pridrló do kočé zadnjega kmeta, vsak posestnik kakoršnega koli zemljišča, bi poprijel se razun umnega poljedelstva, umne živinoreje tudi umetnega sadjerejstva; da bi se njegovi otroci ne veselili zastonj sv. Miklavža, da bi sosed sosedu, prijatelj prijatelju postreči mogel o pošteni veselici z žlahno kaplico domačega pridelka.

To doseči je delalnemu narodu našemu mogoče po umetnej sadjereji. Naj se le skoraj razširijo in ustanové kmetijske podružnice po vsej naši dežali, in zmagale bodo kitajsko ozidje nebrojnih predsoj. V to Bog pomozí!

Šolske stvari.

Kako so na Kranjskem okrajni šolski svèti sestavljeni.

Okrajni šolski sveti so po deželni postavi, ktera zadeva šolsko nadzorstvo, zdaj gotovi. Vsak okraj (kanton) ima svoj šolski svèt, ki nadzoruje ljudske šole celega okraja; glavno mesto Ljubljana ima svoj šolski svet. V tem svetu sedijo sledeči možje: a) c. k. okrajni glavar, ki je po postavi prvomestnik temu svetu, kteremu pa udje tega sveta izmed sebe volijo namestnika; b) c. k. okrajni šolski nadzornik, kterege iz trójice, ki jo nasvetuje deželni šolski svèt, izvoli minister nauka; c) en duhoven, ki ga v okrajni šolski svèt voli škof; d) dva učitelja, ki ju v šolski svèt voli skupščina učiteljev dotičnega okraja, in e) dva možá, ktera iz občin dotičnega okraja voli deželni odbor, za Ljubljano mestni zbor. Črke a) b) c) d) e) kažejo, od ktere strani so bili voljeni okrajni šolski svetovalci.

In po tej vrsti bomo zdaj naznanili imena okrajnih šolskih svetovalcev, da drug družega pozná, dežela pa tudi vé, kateri možje imajo po novi postavi v drugi stopinji (prva stopinja je krajni ali domači svèt vsaki šoli) nadzorstvo ljudskih šol v svojih rokah.

1. V okraji ljubljanske okolice: a) c. k. okrajni glavar pl. Šivichofen, b) učitelj Leopold vitez Gariboldi, c) dekan Brolih v Šmarji, d) A. Kuhar, učitelj v Polji in Jurij Uranič, učitelj v Preserji, d) Fr. Kotnik, posestnik v Vrdu in Val. Krisper, posestnik na Studencu.

2. V okraji litijskem: a) c. k. okrajni glavar grof Auersperg, b) M. Kulavic, fajmošter v Št. Vidu, c) dekan Rozman v Trebnem, d) Fr. Adamič, učitelj v Šmartnem, in Jul. Pilhak, učitelj v Toplicah, e) A. Kobler, posestnik v Litiji in Jurij Oblak, zdravnik v Litiji.

3. V okraji krškem: a) c. k. okrajni glavar grof Chorinsky, b) dekan Polak v Leskovcu, c) dekan Polak, d) Blaž Tramšek, učitelj v Krškem in Jan. Vrešič, učitelj v Leskovcu, e) Jan. Irkič, notar in posestnik v Krškem in Vil. Pfeifer, posestnik v Raki.

4. V okraji novomeškem: a) c. k. okrajni glavar Ekel, b) korar Legat v Novem mestu, c) Simon Vilfan, prošt novomeški, d) A. Jerše, učitelj pri sv. Lorenču na Temenicah in P. Žiga Jeraj, ravnatelj glavne

*) Glej Širnhofnerjevo sadjerejsko knjižico, 3. natis, stran 182, §. 211.